

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กรณีศึกษา นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดจันทบุรี” มีขั้นตอนการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1.แนวคิดการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง
- 2.แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย
- 3.รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
- 4.ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

ราชบัณฑิตยสถาน (2522) ให้ความหมายในจิตใต้สำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ให้นิยามคำว่า จิตสำนึก (Conscious) หมายถึง ความคิดความรู้สึกลึกที่อยู่ส่วนลึกของบุคคล ติดตัวติดใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลง

ประเวศ วะสี (2551) กล่าวถึง ความเป็นพลเมือง จะสร้างกายและจิตของประชาธิปไตยคำว่า พลเมือง (citizen) บ่งบอกถึงคุณภาพ พลเมืองหมายถึงคนที่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน มีอิสระ มีความรู้ มีเหตุผล มีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม หรือกระบวนการทางนโยบาย ดังนั้น ความเป็นพลเมือง คือ หัวใจประชาธิปไตย เมื่อในประเทศมีความเป็นพลเมืองกันมาก ๆ จะเกิดโครงสร้างและจิตใจของประชาธิปไตย เริ่มจากแต่ละบุคคลมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน พวกกันทำเรื่องดี ๆ และมีการรวมกลุ่มกัน ค้นคว้าหาความรู้ ทำเรื่องดี ๆ จนสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เกิดโครงสร้างใหม่ในสังคม ซึ่งเป็นโครงสร้างทางราบ ที่ไม่ใช่โครงสร้างอำนาจ แต่เป็นสัมพันธ์ภาพด้วยใจด้วยการเรียนรู้ด้วยความร่วมมือ ตามหลักอภิปรายธรรม หรือธรรมะเพื่อความเจริญ สังคมที่มีโครงสร้างทางราบนี้เรียกว่า Civil Society หรือ สังคมแห่งความเป็นพลเมือง หรือ ประชาสังคม หรือสังคมสันติประชาธรรม หรือมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสาระสังคมใดเป็นสังคมแห่งความเป็นพลเมือง เศรษฐกิจจะดีการเมืองจะดี และศีลธรรมจะดี

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย” หรือ Citizenship in Thailand (ถวิลวดี บุรีกุลและคณะ, 2555) พบว่า คุณสมบัตินี้การเป็น :พลเมือง” ที่คนไทยให้ความสำคัญสูงสุด ซึ่งหมายถึงความคาดหวังหรือสิ่งที่พึงประสงค์ 5 อันดับแรก คือ 1) การทำงานแบบสุจริต 2) การภูมิใจในความเป็นคนไทย 3) การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง 4) การเต็มใจเสียภาษี และ 5) การปฏิบัติตามกฎหมาย และจากการศึกษาพบว่า คนไทยคิดว่าตนเองมีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองซึ่งหมายถึงความคาดหวังหรือสิ่ง

ที่พึงประสงค์ 5 อันดับแรก คือ การภูมิใจในความเป็นไทย การทำงานแบบสุจริต การภูมิใจในความเป็นคนไทย การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย นอกจากนี้ ยังพบว่าความเป็นพลเมือง ที่แตกต่างกันระหว่าง “สิ่งที่พึงประสงค์” กับ “ความมีอยู่จริง” คือ การสามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ และมีความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครองความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ (ความคาดหวัง) ของคนไทย สามารถจัดกลุ่มจำแนกตามระดับความสำคัญของคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองได้ 2 กลุ่ม คือ

1. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรมได้แก่ การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเคารพผู้อาวุโส การเสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม การปฏิบัติตามกฎหมาย การปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย เต็มที่จะเสียภาษี และทำงานแบบสุจริต

2. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความอิสระภาพและความก้าวหน้าทันสมัยได้แก่ การสามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งได้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ เป็นสมาชิกกลุ่ม/สมาคม/สหภาพ/ชมรม ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ การบริจาคโลหิต/เงิน/สิ่งของ/แรงงาน และการรักษาสิ่งแวดล้อมโดยใช้ระบบรีไซเคิล

ส่วนการมีอยู่จริงของความเป็นพลเมือง คุณสมบัติการเป็นพลเมืองแต่ละข้อมาน้อยเพียงใดสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรมได้แก่ การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเคารพผู้อาวุโส การเสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม การปฏิบัติตามกฎหมาย การปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย เต็มที่จะเสียภาษี และทำงานแบบสุจริต

2. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับชุมชนของตน ได้แก่ เสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม การบริจาคโลหิต/เงิน/สิ่งของ/แรงงาน และการรักษาสิ่งแวดล้อม

3. ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความอิสระภาพและความก้าวหน้าทันสมัยได้แก่ การสามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งได้มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้ สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ เป็นสมาชิกกลุ่ม/สมาคม/สหภาพ/ชมรม ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ

ทั้งนี้ กลุ่มคุณสมบัติเรื่องการให้ความสำคัญกับชุมชน แสดงให้เห็นว่าความเป็นคนไทยนั้นมีความรักในชุมชนของตนเองสูง

ผลวิจัยยังพบความแตกต่างของประเภทความเป็นพลเมืองในแต่ละภาคกล่าวคือ

- ภาคเหนือ ให้ความสำคัญกับชุมชนของตนสูง
- ภาคอีสาน ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรมสูง
- ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญกับอิสระภาพความก้าวหน้าทันสมัยโดยภาคกลางให้ความสำคัญเรื่องชุมชนของตนด้วย

งานวิจัยสรุปว่า หากต้องเสริมสร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชน จะต้องศึกษาบริบทของพื้นที่และกลุ่มประชากรให้ชัดเจน นอกจากนั้นประชาชนยังคิดว่าตนเองมีความสามารถในการวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมืองน้อยกว่าเรื่องอื่น ๆ รวมทั้งมีความรู้ทางการเมืองน้อยกว่าที่ควรจะเป็นอีกด้วย

จากการศึกษา ความเป็นพลเมืองตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยมีแนวทางการปฏิบัติตน ดังนี้คือ

1) ด้านสังคม ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล การรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ การเคารพระเบียบของสังคม และการมีจิตสาธารณะ คือ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมละรักษาสาธารณสมบัติ

2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การประหยัดและอดออมในครอบครัว การซื้อสัตย์สุจริตต่ออาชีพที่ทำการพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้า การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การสร้างงานและสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยและสังคมโลก การเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี และมีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีต่อชาติเป็นสำคัญ

3) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การเคารพกฎหมาย การรับฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การยอมรับในเหตุผลที่ดีกว่าการซื้อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตัวเองในการทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา และการทำงานอย่างเต็มความสามารถเต็มเวลา

ดังนั้น คำว่า “พลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย” จึงหมายถึง พลเมืองที่มีคุณลักษณะที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่มีเหตุผล มีความภาคภูมิใจ ยึดมั่นในหลักศีลธรรมคุณธรรม มีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อสำนึกความเป็นพลเมือง (รัฐศิรินทร์ ว่างานนท์, 2554) ประกอบด้วย

1. การอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนในชุมชนหวงแหนและต้องการปกป้องรักษา
2. การมีคนต้นแบบ หรือผู้นำที่สามารถกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึก
3. การเผชิญปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันของคนในชุมชน และเมื่อมีการรวมตัวกันได้ของคนในชุมชนก็จะพบลักษณะร่วมที่สำคัญ ได้แก่ มีเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันของคนในชุมชน มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือสร้างหลักประกันให้แก่คนในชุมชน

กลุ่มที่ทำงานด้านศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท ได้เสนอหลักการร่วมในด้านคุณลักษณะของพลเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1. รักความเป็นธรรมและความเสมอภาค ยึดถือความยุติธรรม โดยให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในฐานะที่เป็นมนุษย์ด้วยกัน

2. ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลในระบอบประชาธิปไตยย่อมมีเสรีภาพได้มาก ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดผู้อื่น
3. เคารพกฎหมายและกฎกติกา เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
4. ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการเมืองการปกครองที่บุคคลได้รับการรับรองสิทธิต่าง ๆ มากมายในฐานะมนุษย์และในฐานะอื่น ๆ นอกจากนั้นบุคคลในระบอบประชาธิปไตยก็ย่อมมีสิทธิที่จะให้ซึ่งก็คือหน้าที่ เช่น หน้าที่ในการเลือกตั้ง หน้าที่ในการเสียภาษี หน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น
5. มีภราดรภาพ และเคารพความแตกต่าง บุคคลในระบอบประชาธิปไตยมีความเสมอภาคกัน อาจทำให้บุคคลในสังคมขัดแย้งกัน เพราะบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันในทางความคิดเห็นแต่ต้องไม่เป็นเหตุให้บุคคลโกรธเกลียด ทะเลาะ ขัดแย้ง ทำร้าย หรือสังหารบุคคลอื่นได้ และความแตกต่างของบุคคลในระบอบประชาธิปไตยต้องไม่ทำให้สังคมแตกแยก
6. เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม บุคคลจึงต้องถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญต้องสามารถแยกประโยชน์ส่วนรวมกับประโยชน์ส่วนตัวได้
7. มีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะการเมืองเป็นเรื่องของประชาชนทุกคน ดังนั้น บุคคลในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่เพียงพอต่อการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้วย เป็นต้นว่า มีความรู้ ความเข้าใจโครงสร้างพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ รวมถึงพฤติกรรมและกลไกการควบคุมตรวจสอบบุคลากรทางการเมือง นอกจากนี้ พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองได้หลายทางเช่น
  - 1) การเลือกตั้ง ส.ส. ส.ว
  - 2) การเลือกตั้งท้องถิ่น นายก อบต. สมาชิกสภา อบต. นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล นายก อบจ. สมาชิกสภา อบจ.
  - 3) การออกเสียงประชามติ
  - 4) ร่วมทำประชาคมให้ความเห็นชอบเรื่องต่าง ๆ
  - 5) เสนอแนะแนวทางการทำงานและแก้ไขปัญหา
  - 6) การเข้าชื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติ
  - 7) การเข้าชื่อร้องขอให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
  - 8) ติดตามการตรวจสอบทำงานของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
  - 9) ร่วมทำประชาพิจารณ์
  - 10) ช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคการเมืองหาเสียง
  - 11) เป็นสมาชิกพรรคการเมือง
  - 12) บริจาคเงินให้ผู้สมัครและพรรคการเมือง
  - 13) การรวมกลุ่มกันปกป้องสิทธิต่าง ๆ

- 14) การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธเพื่อประท้วงหรือเรียกร้องเรื่องต่าง ๆ
  - 15) ช่วยเหลือภารกิจของส่วนรวม
  - 16) สมัครรับเลือกตั้ง
  - 17) การถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่น
  - 18) คิดอย่างมีวิจารณญาณ (Think critically)
- 2) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย (จรรยาสุรี มาติลกโกวิท และคณะ, 2553) ประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้
1. ด้านทักษะส่วนบุคคล ซึ่งมีพฤติกรรมได้แก่
    - 1.1 คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ
    - 1.2 ยึดมั่นหลักธรรม
    - 1.3 มีวุฒิภาวะทางอารมณ์
    - 1.4 รับรู้/ติดตามข่าวสาร
  2. ด้านการอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีพฤติกรรมได้แก่
    - 2.1 ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก
    - 2.2 เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น
    - 2.3 สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
    - 2.4 มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม
    - 2.5 มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม
    - 2.6 สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง
  3. ด้านความรู้เกี่ยวประชาธิปไตย ซึ่งมีพฤติกรรมได้แก่
    - 3.1 มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ
    - 3.2 ยึดหลักสิทธิมนุษยชน
    - 3.3 ยึดหลักยุติธรรม
    - 3.4 มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย
    - 3.5 มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง
    - 3.6 ยึดมั่นในกฎหมาย

คุณลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร, 2555) ได้สรุปลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่เป็นสากล โดยทำการศึกษาวิจัยจากนักวิชาการจากทุกทวีปมารวมตัวกัน เพื่อเตรียมตัวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

- 1) การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลก เช่น เป็นสมาชิกของสังคมโลก
- 2) มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม

- 3) มีความสามารถที่จะเข้าใจยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
- 4) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ
- 5) มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติไม่ใช่ความรุนแรง
- 6) มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม
- 7) ความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน
- 8) มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ซึ่งบุคลิกลักษณะทั้ง 8 ประการนี้ มีลักษณะเป็นพลเมืองสากล คือเป็นได้ทั้งพลเมืองของประเทศและเป็นพลเมืองโลก ดังนั้นคุณลักษณะของพลเมืองในสังคมไทยก็ควรที่จะเป็นไปในทิศทางเดียวกันดังกล่าวข้างต้น เพราะประเทศไทยเป็นสมาชิกของสังคมโลก เป็นหนึ่งผู้ก่อตั้งสมาคมอาเซียน (ASEAN) และอีก 2 ปีข้างหน้า ASEAN จะก้าวเข้าสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่จึงมีการสร้างพลเมืองไทยให้มีมาตรฐานสากล ให้ยืนอยู่ได้ท่ามกลางการแข่งขันอย่างรุนแรงในทุกที่ในโลกไม่ว่าในกลุ่มอาเซียน (ASEAN) ในกลุ่มประชาคมยุโรป (EU) หรือในเวทีใด ๆ ก็ตาม คุณลักษณะทั้ง 8 ประการนั้น มีเงื่อนไขหลักอยู่ที่ให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี ความร่วมมือกัน ความเข้าใจกัน ใช้เหตุผลแม้แตกต่างกัน และมีสันติโดยไม่ต้องมีความรุนแรงหรือละเมิดต่อกัน บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์หรือสรรพสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติอันเป็นคุณค่า-คุณธรรมร่วมที่อยู่เหนือชาติ ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีทั้งหมด ต่อเมื่อทำให้ประชาชนได้เป็นพลเมืองที่มีความรู้และสามารถจะดูแลปกครองตนเองและปกครองกันเองได้ไม่ปล่อยให้ผูกขาดอยู่แต่ในมือของรัฐบาลหรือองค์กรการเมือง การก้าวสู่ความเป็น “พลโลก” ในทางสากลก็อยู่ไม่ไกลแล้ว การจะสร้างพลเมืองให้มีความรู้ทางการเมืองและให้รู้เท่าทันการเมือง (Political Literacy) หรือให้รู้บทบาทของพลเมืองที่มีทัศนคติและทักษะในการทำงานอุทิศตนเพื่อสังคมและส่วนรวมได้มากขึ้น มีความเชื่อมั่นในพลังการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ใช่มาจากรัฐ และทำให้คนไทยได้รู้สึกถึงการเป็นเจ้าของ (Ownership) ประเทศของตนเจ้าของสิ่งของสาธารณะทั้งหลายที่ได้มาโดยภาษีอากรน้ำพักน้ำแรงของทุกคน เพื่อที่ทุกคนจะได้รู้สึกหวงแหนและรักษาไว้ให้เป็นสาธารณะสมบัติจนชั่วลูกชั่วหลานซึ่งล้วนเป็นเรื่องที่ทุกภาคส่วนของสังคมจะต้องช่วยกันคิดอย่างมีฉันทานุมัติ และสร้างเจตจำนงทางการเมืองร่วมกัน (Political Will) ในการสร้างคนให้มีการใช้ชีวิต วิธีคิด วิธีทำงาน ให้สอดคล้องกับระบอบการเมือง และเพื่อรักษาระบอบประชาธิปไตยให้เดินไปข้างหน้าให้ได้นั้น จึงพึงพิจารณาจุดอ่อน และจุดแข็งที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยให้ได้อย่างเข้าใจ เพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ที่มีอยู่ให้เป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยให้ได้

คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555) มีคุณลักษณะดังนี้

- 1) เคารพสิทธิผู้อื่น
- 2) เคารพความแตกต่าง
- 3) เคารพหลักความเสมอภาค

- 4) เคารพกติกา
- 5) รับผิดชอบตนเองและพึ่งตนเองได้
- 6) รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนร่วม

“พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยลักษณะหกประการดังต่อไปนี้คือ หนึ่ง มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ สอง เห็นคนเท่าเทียมกัน สาม ยอมรับความแตกต่าง สี่ เคารพสิทธิผู้อื่น ห้า รับผิดชอบต่อสังคม และ หก เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม ซึ่งจะได้กล่าวเป็นลำดับไป ดังนี้ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2558 : ออนไลน์)

1. มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ - ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดหลักสิทธิเสรีภาพและทำให้ประชาชนมีอิสรภาพ คือ เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือ เป็น อิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่ง ของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน - ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศ เป็นของประชาชน ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างหรือสูงต่ำกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะจบดอกเตอร์หรือจบ ป. ๔ ไม่ว่าจะมียาชีพอะไร ไม่ว่าจะเป็เจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาคและจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือ เห็นคนเป็น แนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ถึงแม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการหรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่าและมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่าแต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. ยอมรับความแตกต่าง ประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพและยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็เรื่องการเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนาหรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ถึงแม้จะแตกต่างกันและจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วยแต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความ

คิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจ ว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรคหรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

4. เคารพสิทธิผู้อื่น - ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมีสิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเองหรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่นหรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใดย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนกระทั่งไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือ มีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิด สิทธิของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม - ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจหรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นและรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมีได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศและเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจแล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

๖. เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและมีส่วนร่วม - ประชาธิปไตย คือ การปกครองโดยประชาชน โดยใช้ กติกาหรือกฎหมายที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่องหลักประชาธิปไตยหรือการปกครองโดยประชาชนและหลักนิติรัฐหรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองทั้งติดตามความเป็นไปและมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการไปเลือกตั้งและการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกาและใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทย (Thai Model of Civic Education) เป็นกระบวนการประชาธิปไตยของการเข้าสู่อำนาจ การปรึกษาหารือ การตัดสินใจ และการควบคุมการใช้อำนาจทั้งหลายนี้ จะต้องอาศัยพลเมืองเป็นศูนย์กลางของการแสดงบทบาท โดยเฉพาะการปรึกษาหารือที่ได้มีการถกเถียงประเด็นสาธารณะที่สำคัญ ๆ กับทุกภาคส่วนของสังคมจนนำไปสู่การตัดสินใจที่เห็นพ้องร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและมีพลเมืองมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ด้วยเหตุดังกล่าว บทบาทของพลเมืองจึงเป็นกุญแจอันสำคัญยิ่งของกระบวนการประชาธิปไตย (เว็บไซต์ thaiciviceducation.org:กลุ่มที่ทำงานด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท) ได้ศึกษาและพบว่าคุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ในด้านคุณค่า/เจตคติ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะและพฤติกรรมอันพึงประสงค์ สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่า / เจตคติ ได้แก่

- 1) รักความเป็นธรรมและความเสมอภาคและตระหนักในผลร้ายของความไม่เป็นธรรมและความไม่เสมอภาค
- 2) เชื่อมั่นในความเป็นธรรมในสังคม เชื่อมั่นในการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียมและมั่นใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง
- 3) เคารพความเท่าเทียมทางเพศ เคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น
- 4) เชื่อในเสรีภาพที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเคารพในเสรีภาพที่จะแสดงออกหรือการกระทำ
- 5) รับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการกระทำของตนเองที่จะมีผลต่อผู้อื่น
- 6) เห็นคุณค่าของการใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ตระหนักในผลร้ายของการใช้สิทธิอย่างไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ และเห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย
- 7) เห็นคุณค่าของการคิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล และตระหนักในผลร้ายของการไม่คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล
- 8) ยึดหลักการใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ไว้เสมอ และยึดประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นสำคัญ
- 9) มีภราดรภาพ และเคารพความแตกต่าง เคารพความเห็นที่แตกต่างกันยอมรับหลักของประชาธิปไตยและยอมรับเสียงข้างน้อย
- 10) เปิดใจกว้างต่อความเห็นต่างเปลี่ยนแปลงความเห็นส่วนตน และประนีประนอม มุ่งมั่นในหลักการคนมีความคิดความเชื่อคุณค่าต่างกัน แต่ทุกคนก็มีคุณค่าเท่าเทียมกัน
- 11) มีจิตสาธารณะ
- 12) เคารพกติกาและกฎหมาย
- 13) ชื่นชมในความหลากหลายของสิทธิได้แก่ สิทธิมนุษยชน และการประยุกต์เป็นความรับผิดชอบต่อทั้งในระดับปัจเจกและองค์กร รู้จักสิทธิบุคคลที่จะมีส่วนร่วม

2. ความรู้ความเข้าใจ ได้แก่

- 1) สิทธิมนุษยชน เสรีภาพ ความหลากหลาย ความเท่าเทียม และความรู้เกี่ยวกับสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
- 2) สิทธิทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ใช้หลักความยุติธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตย
- 3) ความเท่าเทียมทางเพศ

- 4) รู้จักแยกแยะได้ว่าอะไรคือความเป็นธรรมอะไรคือความไม่เป็นธรรม และอะไรคือความเสมอภาคอะไรคือความไม่เสมอภาค
  - 5) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง ความเข้าใจว่าองค์กรทางการเมืองและรัฐจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบอย่างกระตือรือร้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน
  - 6) ความรู้เกี่ยวกับหลักของการเคารพสิทธิและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของผู้คน
  - 7) ความรู้เกี่ยวกับการตั้งคำถามหรือการหาข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการตัดสินใจ
  - 8) บทบาทของสื่อที่มีต่อบุคคลและสังคม
  - 9) มีความรู้พื้นฐานทางการเมือง ระบอบการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ
  - 10) ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย ความสำคัญของเหตุการณ์ และสิ่งที่ได้เรียนรู้จากเหตุการณ์
  - 11) สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญของไทยในปัจจุบัน ความรู้เกี่ยวกับกฎ กติกา กฎหมาย บทบาทของกฎหมายในการที่จัดระเบียบสังคมและแก้ปัญหาความขัดแย้ง
  - 12) การดำเนินการที่เป็นธรรม เป็นอย่างไรเมื่ออยู่ภายใต้กระบวนการของกฎหมาย และความเป็นธรรมที่มีการปรับใช้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน
  - 13) กระบวนการของกฎหมายมหาชนที่มีการปรับเปลี่ยนโดยประชาชน และกระบวนการมีส่วนร่วมในสภา รัฐ และศาล
3. ทักษะและพฤติกรรมได้แก่
- 1) เข้าใจผู้อื่น และปฏิบัติในอย่างเท่าเทียมกัน บอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรมไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ
  - 2) เรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
  - 3) ใช้เสรีภาพอย่างรับผิดชอบ ให้ความสำคัญกับสิทธิและผลประโยชน์ของผู้อื่น
  - 4) รับผิดชอบต่อผลอันเกิดจากการกระทำ
  - 5) มีส่วนร่วมกับวิถีสุมชนด้วยการทำงานอาสาสมัคร
  - 6) ใช้วิถีแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ถ่ายภาพซีไปเลือกตั้งและออกเสียงประชามติอย่างมีวิจารณญาณที่ดี
  - 7) กระตือรือร้นในการเป็นสังคมแบบประชาสังคม (Civil society) มีส่วนร่วมในสังคม กระตือรือร้นทางการเมือง
  - 8) ความสามารถในการอยู่และทำงาน ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์
  - 9) ปฏิบัติตามคุณค่าร่วมและความเป็นธรรมในสังคมมีส่วนร่วมในประชาสังคม
  - 10) มีส่วนร่วมในชุมชนมีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมือง การร่วมมือกับผู้อื่นหรือมีส่วนร่วม

- 11) คิดอย่างมีวิจาร์ญาณและมีเหตุผล ความสามารถในการประเมินสถานะหรือการตัดสินใจ
- 12) แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น
- 13) สามารถที่จะประเมินข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีวิจาร์ญาณ
- 14) มีทักษะการสื่อสารอย่างเป็นกระบวนการสามารถให้การตัดสินใจเกิดผลในระดับรัฐตีความสาระจากสื่อ สามารถใช้สื่อในทางที่ถูกต้อง
- 15) มีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถนำความรู้พื้นฐานทางการเมืองไปใช้ได้ถูกต้องและเหมาะสม
- 16) ติดตามตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของนักการเมือง สามารถวิพากษ์วิจารณ์และตัดสินนโยบาย ผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
- 17) สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สามารถถ่ายทอดความรู้พื้นฐานทางการเมืองไปสู่ผู้อื่นได้
- 18) พัฒนาคุณค่าทางการเมืองให้แก่ตนเอง มีทักษะและความมั่นใจที่จะประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ ปฏิบัติตามกฎหมาย
- 19) รู้ว่าในสถานการณ์ใดที่จะนำเรื่องสิทธิไปใช้ในการปกป้องสิทธิ หรือการสร้างสมดุล

จากการศึกษาคุณลักษณะของพลเมืองที่พึงประสงค์ในระบอบประชาธิปไตย สรุปได้ดังนี้

ตาราง 2.1 การวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

จรรยาสุรี มาติลกโกวิท และคณะ (2553)	ทิพย์พพร ตันติสุนทร (2555)	ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555)	ความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยของไทย (กลุ่มทำงานด้านการศึกษา, 2556)
---	----------------------------------	-----------------------------------	---

ด้านทักษะส่วนบุคคล

คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ

มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

-คิดอย่างมีวิจาร์ญาณและมีเหตุผล

-ความสามารถในการประเมินสถานะหรือการตัดสินใจ

-แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น

-บอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรม ไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ

2)ยึดมั่นหลักธรรม

-เรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม

-ปฏิบัติในอย่างเท่าเทียมกัน

จรรยาสุรี มาติลลโกวิท และคณะ (2553)	ทิพย์พาพร ตันติสุนทร (2555)	ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555)	ความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยของไทย (กลุ่มทำงานด้านการศึกษา, 2556)
---	-----------------------------------	-----------------------------------	--

-ปฏิบัติตามคุณค่าร่วมและความเป็นธรรมในสังคม

3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

-เข้าใจผู้อื่น

4) รับรู้/ติดตามข่าวสาร

-สามารถที่จะประเมินข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ

-มีทักษะการสื่อสารอย่างเป็นกระบวนการสามารถให้การตัดสินใจเกิดผลในระดับรัฐ

-มีส่วนร่วมในประชาสังคม

-มีส่วนร่วมในชุมชน

-มีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมืองการร่วมมือกับผู้อื่นหรือมีส่วนร่วม

ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม

1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลกการเป็นผู้ที่มีความรู้มีการศึกษาและความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจสังคมของตนและสังคมโลก เช่น เป็นสมาชิกของสังคมโลก

-ให้ความสำคัญกับสิทธิและผลประโยชน์ของผู้อื่น

2) เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น

มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม
เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง

-ความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

-การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

3) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

-ความสามารถในการอยู่และทำงานท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จรรยาสุรี มาติลลโกวิท และคณะ (2553)	ทิพย์พาพร ตันติสุนทร (2555)	ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555)	ความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยของไทย (กลุ่มทำงานด้านการศึกษา, 2556)
---	-----------------------------------	-----------------------------------	---

4) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม

มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม รับผิดชอบต่อตนเองและพึ่งตนเองได้ รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

-ใช้เสรีภาพอย่างรับผิดชอบ

-รับผิดชอบผลอันเกิดจากการกระทำ

5)มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม

มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม

-มีส่วนร่วมกับวิถีชุมชนด้วยการทำงานอาสาสมัคร

6)สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง

มีความเกรงใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติไม่ใช้ความรุนแรง

-แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย

1)มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ

-มีส่วนร่วมทางการเมือง

-มีส่วนร่วมในสังคม

ติดตามตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของนักการเมือง

2)ยึดหลักสิทธิมนุษยชน

ความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน

-ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่

3)ยึดหลักคุณธรรม

เคารพหลักความเสมอภาค

-รู้ว่าในสถานการณ์ใดที่จะนำเรื่องสิทธิไปใช้ในการปกป้องสิทธิหรือการสร้างสมดุล

จรูญศรี มาติลกโกวิท และคณะ (2553)	ทิพย์พาพร ตันติสุนทร (2555)	ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555)	ความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยของไทย (กลุ่มทำงานด้านการศึกษา, 2556)
---	-----------------------------------	-----------------------------------	--

4)มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย

-จ่ายภาษี

-ไปเลือกตั้งและออกเสียงประชามติอย่างมีวิจารณญาณที่ดี

lib-กระตือรือร้นในการเป็นสังคมแบบประชาสังคม (Civil society)

-สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่าง

ถูกต้องและเหมาะสม

5)มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครอง

-กระตือรือร้นทางการเมือง

-สามารถถ่ายทอดความรู้พื้นฐานทางการเมืองไปสู่ผู้อื่นได้

-สามารถวิพากษ์วิจารณ์และตัดสินนโยบาย ผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม

-พัฒนาคุณค่าทางการเมืองให้แก่ตนเองมีทักษะและความมั่นใจที่จะประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ

-ตีความสาระจากสื่อ (ระบบการจูงใจและการให้คุณค่า/การคิดอย่างมีวิจารณญาณ) สามารถใช้สื่อในทางที่ถูกต้อง

6) ยึดมั่นในกฎหมาย

เคารพกติกา

-ปฏิบัติตามกฎหมาย

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย มีดังนี้

ด้านทักษะส่วนบุคคล

1. การคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ

1.1 คิดอย่างมีวิจารณญาณและมีเหตุผล

1.2 ความสามารถในการประเมินสถานะหรือการตัดสินใจ

1.3 แยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับความคิดเห็น

1.4 บอกได้ว่าอะไรเป็นความยุติธรรม ไม่ยุติธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ

2. ยึดมั่นในความเป็นธรรม

2.1 เรียกร้องหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม

2.2 ปฏิบัติตามคุณค่าร่วมและความเป็นธรรมในสังคม

3. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

4. รับรู้/ติดตามข่าวสาร

4.1 สามารถที่จะประเมินข่าวสารต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ

4.2 มีทักษะการสื่อสารอย่างเป็นกระบวนการ

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม

5.1 มีส่วนร่วมในประชาสังคม

5.2 มีส่วนร่วมในชุมชน

5.3 มีส่วนร่วมในชุมชนทางการเมือง การร่วมมือกับผู้อื่นหรือมีส่วนร่วม

ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม

1. มีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ

2. ติดตามตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของนักการเมือง

3. ยึดหลักสิทธิมนุษยชน

4. ยึดหลักยุติธรรมและยึดหลักความเสมอภาค

5. มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย

- 5.1 ถ่ายภาพ
- 5.2 ไปเลือกตั้งและออกเสียงประชามติอย่างมีวิจารณ์ญาณที่ดี
- 5.3 กระตือรือร้นในการเป็นสังคมแบบประชาสังคม (Civil society)
- 5.4 สามารถนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
6. มีความรู้ ความเข้าใจ และประยุกต์ใช้การเมืองและการปกครอง สามารถถ่ายทอดและวิพากษ์วิจารณ์และตัดสินใจนโยบาย ผลงาน และกรณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
7. ยึดมั่นและปฏิบัติตามกฎหมาย เคารพกติกา

2.แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) หมายถึง ระบบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ ระบบประชาธิปไตยคือ ระบบการเมืองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เจ้าของอำนาจอธิปไตยที่ปกครองประชาชนและเพื่อประชาชน มีหลักการที่สำคัญคือหลักสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลักการใช้เหตุผล และหลักการยอมรับเสียงข้างมากที่ต้องเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย

องค์ประกอบที่สำคัญของรัฐภายใต้ระบอบประชาธิปไตย (Paula Becker and Dr. Jean-Aime A.Raveloson, 2008) มีหลักการสำคัญคือ

- 1) เสรีภาพพื้นฐานและสิทธิพื้นฐาน
- 2) การเลือกตั้ง
- 3) กฎหมาย
- 4) การกระจายอำนาจ
- 5) รัฐสภา
- 6) พหุนิยมประชาธิปไตย
- 7) รัฐบาลและฝ่ายค้าน
- 8) ความคิดเห็นของประชาชนและเสรีภาพ

การพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยจำเป็นต้องพิจารณาถึงโครงสร้างทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ 1) โครงสร้างพื้นฐานหรือรากหญ้า คือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งในขณะนี้ถ้ามีความสามารถในการปกครองตนเองมีความตื่นตัวทางการเมืองและมีวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย ก็จะเป็นเสมือนฐานรากอันมั่นคงของโครงสร้างประชาธิปไตยในระดับชาติ 2) โครงสร้างประชาธิปไตยหรือการเมืองในระดับชาติได้แก่ รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกติกาของกระบวนการประชาธิปไตย พรรคการเมืองซึ่งเป็นสถาบันแรกของการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งเพื่อเป็นสมาชิกนิติบัญญัติและเพื่อเป็นฝ่ายบริหารต่อไป จากนั้นก็คือกระบวนการเลือกตั้งซึ่งจะต้องมีความบริสุทธิ์และเที่ยงธรรม หลังการเลือกตั้งก็จะมีภารกิจของสภาบัญญัติและคณะบริหารคือรัฐบาล 3) โครงสร้างกลุ่มผลักดันหรือกลุ่มผลประโยชน์ เช่น สหภาพแรงงาน

ชมรม สมัชชา สมาคมทั้งหลาย นอกจากนั้นก็ยังมีสื่อมวลชนซึ่งทำหน้าที่ให้ข่าวสารเป็นกระบอกเสียงให้กับประชาชนและพรรคการเมือง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2552)

หลักการทางประชาธิปไตยจึงเป็นหลักการสำคัญที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ ได้แก่

- 1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ
  - 2) หลักความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันในสังคมประชาธิปไตย ถือว่าทุกคนที่เกิดมามีความเท่าเทียมกันในฐานะการเป็นประชากรของรัฐ ได้แก่ มีสิทธิเสรีภาพ มีหน้าที่เสมอภาคกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นหรือการเลือกปฏิบัติ ควรดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ข่มเหงรังแกคนที่อ่อนแอหรือยากจนกว่า
  - 3) หลักนิติธรรม หมายถึง การใช้หลักกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกัน เพื่อความสงบสุขของสังคม
  - 4) หลักเหตุผล หมายถึง การใช้เหตุผลที่ถูกต้องในการตัดสินใจหรือปัญหาในสังคม
  - 5) หลักการถือเสียงข้างมาก หมายถึง การลงมติโดยยอมรับเสียงส่วนใหญ่ในสังคมประชาธิปไตย ครอบคลุมประชาธิปไตย จึงใช้หลักการถือเสียงข้างมากเพื่อลงมติในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างสันติวิธี
  - 6) หลักประนีประนอม หมายถึง การลดความขัดแย้งโดยการผ่อนหนักผ่อนเบาให้กันร่วมมือกัน เพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ
- ลักษณะของประชาธิปไตยมี 3 ลักษณะคือ
- 1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติซึ่ง หมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในเหตุผล ความสามารถ อีสรภาพและเสรีภาพของมนุษย์
  - 2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง และวิธีการจัดระเบียบการปกครอง ซึ่งหมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนหรือการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน
  - 3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพของสมาชิกทุกคนไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมตลอดจนใช้สติปัญญาแก้ปัญหาโดยสันติวิธี

ในการศึกษาวิจัยทำการศึกษาประชาธิปไตยในลักษณะเป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาคในสิทธิและเสรีภาพของสมาชิกทุกคนไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น “วิถีประชาธิปไตย” ที่เป็นวิธีการปฏิบัติตนที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการดำรงชีวิตกับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหาร

หลักการเบื้องต้นที่สำคัญของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ประกอบด้วย

- 1) การยึดหลักกฎหมาย ความมีเหตุผล และสันติวิธี
- 2) การปฏิบัติตามเสียงข้างมาก รับฟังเสียงข้างน้อย
- 3) ความรับผิดชอบและเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการเมือง

วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเปิดพื้นที่ทางการเมือง หรือพื้นที่สาธารณะให้กับประชาชนได้เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างมีอิสระ รวมทั้งการเชื่อมโยงเครือข่ายในการทำกิจกรรมร่วมหรือการปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมือง ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับเครือข่ายในท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง ที่รวมพลังเป็นพลังขับเคลื่อนการเมืองภาคพลเมืองและยกระดับการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทยต่อไปได้

รูปแบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น (Local Democracy) เป็นแนวคิดที่มีมากับชุมชนขนาดเล็ก นั่นคือ เป็นเรื่องของประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) การลงประชามติ (Referendum) มีการเลือกตั้งผู้แทนเข้ามาทำหน้าที่ต่าง ๆ แทนตน หรือที่เรียกว่าระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy)

รัฐสมัยใหม่กับการปกครองแบบประชาธิปไตยมีพัฒนาการที่ควบคู่และเกี่ยวข้องกันมาโดยประชาธิปไตยที่ถือกำเนิดขึ้นเมื่อหนึ่งและสองร้อยปีที่ผ่านมานั้นหลักการประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy) เป็นสำคัญ หลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นจากแนวคิดและการปฏิบัติ เรื่องการเลือกตั้ง การขยายสิทธิเลือกตั้ง ระบบพรรคการเมือง และการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรผลประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

อุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย คือ ความเข้าใจว่า ประชาธิปไตยมีระดับเดียวซึ่งความจริงประชาธิปไตยไทย แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับชุมชน เป็นฐานรากของสามเหลี่ยม ระดับท้องถิ่น เป็นฐานกลาง และระดับชาติ เป็นส่วนยอดของสามเหลี่ยม โดยมีรูปแบบที่แตกต่าง ซึ่งประชาธิปไตยระดับชุมชนเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด แต่ขณะนี้ประเทศไทยเป็นเพียงประชาธิปไตยทางอ้อมที่ประชาชนไปลงคะแนนเลือกผู้แทนเข้าไปใช้อำนาจ ซึ่งต้องเดินทางไปสู่ประชาธิปไตยทางตรง คือ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและระดมทรัพยากร เพื่อแก้ปัญหา และได้เสนอแนวคิดสาธารณนิยม คือ ประชาธิปไตยที่อำนาจไม่ได้อยู่ในมือรัฐหรือผู้บริหารท้องถิ่นทั้งหมด แต่ท้องถิ่นและสังคม แบ่งอำนาจสาธารณะ คือ การดูแลความปลอดภัย สังคมสงเคราะห์ การศึกษาสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนสามารถเข้ามาจัดการได้ รัฐไม่จำเป็นต้องผูกขาดอำนาจอธิปไตยและไม่ใช่ผู้ที่อยู่สูงกว่า แต่เป็นผู้ที่มีอำนาจเสมอกัน โดยรัฐทำหน้าที่ช่วยส่งเสริมและผลักดันให้เป็นตามนโยบายซึ่งหากเป็นเช่นนี้เชื่อว่า จะเกิดจุดเปลี่ยนสำคัญในประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นและระดับชุมชน คือ ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ และไม่โกงกิน เกิดจิตสาธารณะ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2555)

ในปัจจุบันนี้แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) และประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เป็นผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติและการเมืองระดับท้องถิ่น รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมละเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมสภาท้องถิ่น การทำประชาพิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อการตราข้อบัญญัติของท้องถิ่น

แนวคิดประชาธิปไตยทางตรง ส่งผลให้ประชาชนในปัจจุบันมีสิทธิในการเข้าชื่อกันเสนอร่างกฎหมาย (Initiatives) มีสิทธิในการลงประชามติ (Referendum) เรื่องสำคัญ ๆ หรือยุบร่วมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงระบบผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

รูปแบบเกี่ยวกับชุมชนประชาคม (Civil Society Perspective)

ชุมชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525) หมายถึง หมู่ชนหรือกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน และสามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “ประชาคม” ซึ่งหมายถึง กลุ่มย่อยที่มีลักษณะเหมือนกันสังคมแต่มีขนาดเล็ก มีขอบเขตพื้นที่และความสามารถในการเลี้ยงตนเองได้ ตลอดจนมีระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคลใกล้ชิด (สนธยา พลศรี, 2547)

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล (2541) ให้ความหมายของชุมชน-ประชาสังคมว่า หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทุกระดับอย่างเหนียวแน่น ด้วยระบบคุณค่าและวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชุมชน-ประชาสังคมอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป แต่ลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลหรือกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกระทำกิจกรรมทางสังคมที่สนใจ โดยให้ความหมายของลักษณะของประชาสังคมว่า

1. มีความหลากหลายทั้งในรูปแบบของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นของความสนใจปัญหา
2. ความเป็นชุมชนที่อาจจะมีความใหญ่หรือเล็กก็ได้
3. ประกอบด้วยจิตสำนึกสาธารณะ
4. เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้
5. มีกิจกรรมบนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มและพื้นฐานของการเรียนรู้ร่วมกัน
6. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำความเข้าใจต่อองค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคม อันได้แก่
  - การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม
  - การมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างกว้างขวาง
  - การมีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน
  - การมีองค์ความรู้ความสามารถรวมทั้งวิธีการใหม่ ๆ ในการแสวงหาความรู้
  - มีการเรียนรู้และเครือข่ายเรียนรู้ ซึ่งประสานกันอย่างเป็นระบบภายใต้การจัดการที่มีประสิทธิภาพ

ประชาสังคม เป็นการรวมตัวพบปะของคนหลากหลาย ซึ่งไม่ใช่เฉพาะคนที่รู้จักคุ้นเคยเพียงกลุ่มเดียว แต่รวมถึงคนแปลกหน้าที่สนใจในประเด็นส่วนรวม (สาธารณะ) ประเด็นใดประเด็นหนึ่งร่วมกัน เพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ไม่ใช่การรวมตัวกันแก้ไขปัญหาเฉพาะของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สถานที่รวมตัวพบปะเรียกว่า เวทีประชาคม (สนธยา พลศรี, 2547) ในบริบทสังคมไทยซึ่งมีภาวะวิกฤตเศรษฐกิจและวิกฤตสังคมในปัจจุบัน การก่อรูปประชาสังคมควรเร่งพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและมีความเข้มแข็งพร้อมไปกับการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะและการมีส่วนร่วมในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ในเวทีประชาคม

4) การเสริมสร้างพลังอำนาจ

การเสริมสร้างพลัง เป็นแนวคิดที่มีหลายมิติและหลากหลายในการให้คำจำกัดความ เนื่องจากความหมายของการสร้างพลังจะแตกต่างกันไปเมื่อนำไปใช้ในกลุ่มบุคคลและบริบท (context) ที่แตกต่างกัน

การเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) เป็นคำที่สารานุกรมนิยามศัพท์ภาษาอังกฤษของเวบสเตอร์ (Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary, 1994) ให้ความหมายไว้ดังนี้

การเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง การให้อำนาจหรือให้อำนาจหน้าที่ ซึ่งทำให้บุคคลมีสิทธิมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นยอมทำตามที่ตนต้องการ ภายในขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่บุคคลนั้นมีอยู่

การเสริมสร้างพลังอำนาจ หมายถึง การทำให้สามารถหรือการให้พลัง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความสามารถที่บุคคลมี หรือกระทำการร่วมกับผู้อื่นได้ตามที่ตนมีความสามารถในด้านนั้น ๆ

ซิมเมอร์แมน เอ็ม และแรพพพอร์ท เจ (Zimmerman, M, and Rappaport, J., 1988) ให้ความหมายของการสร้างพลังอำนาจไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

1. มีประโยชน์ มีคุณค่าเพราะเชื่อว่าการสร้างพลังอำนาจเป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความเข้มแข็ง และร่วมกันแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาไปในทางที่ถูกต้องและนำไปใช้ได้
2. ผลลัพธ์ เกี่ยวข้องกับการประเมินที่มีการพัฒนาให้มีความเชื่อถือได้
3. เป็นกระบวนการที่เกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละบุคคลในการคิดและเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และสามารถที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินชีวิตไปถึงจุดหมายได้

กัสไทเรซ (Gutierrez, 1998) ให้ความหมายของการสร้างพลังอำนาจ คือความสามารถในการกระทำที่สร้างสรรค์ เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ปรารถนา พลังที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากการแลกเปลี่ยนพลังซึ่งกันและกัน ระหว่างบุคคลแต่ไม่ได้เป็นพลังที่ไปควบคุมผู้อื่น

แรพพพอร์ท (Rappaport, 1987) ได้ให้คำจำกัดความของการสร้างพลัง ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคล กลุ่ม และชุมชน มีความสามารถในการควบคุมชีวิตของตน

โจ โรว์แลนด์ (Jo Rowlands, 1997 : อ้างถึงใน วรทิพย์ มีมากม 2550) อธิบายว่า การเสริมพลังอำนาจเป็นการยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกชนและจิตสำนึกร่วม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมี

จุดหมาย พลังอำนาจที่แท้จริงจะก่อกำเนิดจากภายในของคน ไม่สามารถสร้างขึ้นจากภายนอกได้ การเพิ่มหรือสร้างเสริมอำนาจจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก บ่งชี้ถึงนัยของการควบคุม

ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543) อธิบายการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ชุมชน หมายถึง การเสริมสร้างให้ชุมชนมีพลังความสามารถ (Power to) ที่จะดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยการตัดสินใจของตนเอง การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายการทำงานที่จะต้องมียุ่อย่างต่อเนื่องและถือว่าเป็นหัวใจในการทำงานเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชน

การสร้างพลังอำนาจ จึงเป็นกระบวนการของการกระทำของสังคม (Social Action Process) ที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน สามารถควบคุมตนเองหรือความสามารถในการเลือกและกำหนดอนาคตของตน ชุมชน และสังคมได้ ดังนั้นการสร้างพลังอำนาจจึงมีได้หมายถึง การมีพลังเพื่อไปครอบงำหรือบังคับผู้อื่น แต่เป็นพลังที่จะกระทำร่วมกับผู้อื่นในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Downie, et al., 1991 : Wallerstein & Bernstein, 1988 : อ้างถึงใน ต้อมจิตต์ กาญจนโนมัย, 2540)

แรพพาร์พอร์ต (Rappaport, 1987) ได้ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน หมายถึงกระบวนการที่บุคคลสามารถควบคุมชีวิตตนเองและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน โดยการเสริมสร้างพลังอำนาจจะเป็นการกำหนดเป้าหมายกลยุทธ์และวางแผนไปสู่การปฏิบัติ การกระจายอำนาจไปจากส่วนกลาง รวมถึงการเชื่อมโยงคุณลักษณะ ทศนคติและความสามารถในแต่ละบุคคลได้แสดงศักยภาพให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระดับที่ชุมชนที่ต้องการ

กิบสัน (Gibson, 1991) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจว่าเป็นแนวคิดที่อธิบายกระบวนการทางสังคม การแสดงถึงการยอมรับและชื่นชม การส่งเสริม การพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการตอบสนองความต้องการของตนและแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองและรู้สึกว่าคุณเองมีอำนาจสามารถควบคุมความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้

การสร้างเสริมพลังอำนาจของชุมชน (Israel, 1994 : อ้างถึงใน ภัทรา สง่าม 2552) ได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงระดับต่าง ๆ ทั้งปัจเจกบุคคล องค์กร และชุมชน เป็นการดูความสัมพันธ์ของระดับต่าง ๆ กับรูปแบบการเกิดความเครียด และตามแนวคิดของอิสราเอล (Israel) การสร้างเสริมพลังอำนาจทางจิตวิทยา หมายถึง การที่บุคคลตัดสินใจที่จะจัดการชีวิตของตนเอง โดยใช้มุมมองเชิงวิเคราะห์ วิจัยรณ กระแสสังคมการเมือง และความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับศักยภาพของตนเองและกลุ่มในสังคมของตนในการดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยคนนั้นต้องมี

1. ความคาดหวังในความสามารถและศักยภาพของตนเอง
2. ความรู้สึกในการควบคุมจัดการเรื่องนั้น
3. กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะตัดสินใจในองค์กรหรือกลุ่มคน

พลังอำนาจระดับบุคคลเชื่อมต่อกับระดับชุมชนที่การพัฒนาความสามารถที่จะจัดการให้เกิดการกระทำ การสนับสนุนทางสังคม การอยู่ร่วมกับคนอื่นและทักษะการแสดงออกทางการเมือง

ริสเซล (Rissel, 1994) ได้นิยามชุมชนที่มีพลังอำนาจว่าเป็นชุมชนที่มีการยกระดับพลังอำนาจทางจิตวิทยาของบุคคลในกลุ่มสมาชิก มีการร่วมกิจกรรมทางการเมืองของบุคคลในกลุ่มและบรรลุการกระจายทรัพยากรหรือการตัดสินใจที่เหมาะสมเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนคือ กระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมการนำเอาศักยภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชนมาใช้ในการทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและจัดการปัญหาด้วยตนเอง

ทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน

แนวคิดของนักจิตวิทยาชุมชนได้เสนอแนวคิดเครือข่ายเชิงเหตุผลของการเสริมพลังเชิงจิตวิทยาของ ซิมเมอร์แมน (Zimmerman, 1988) ประกอบด้วยสมรรถนะ 3 ประการคือ

1. สมรรถนะภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Competence) หมายถึง การรับรู้ที่จะสามารถควบคุมสถานการณ์บางอย่างได้ด้วยตนเอง (Perceived Control) การรับรู้ความสามารถของตน (Self-Efficacy) และการมีแรงจูงใจที่จะควบคุมตน (Motivation to Control)
2. สมรรถนะด้านปฏิสัมพันธ์ (Interactional Competence) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในชุมชน รวมถึงความเข้าใจเงื่อนไข หรือประเด็นทางสังคมการเมือง (Sociopolitical) ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลสามารถเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม
3. สมรรถนะด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง การกระทำที่จะนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนา (Outcomes) ได้แก่ การมีพฤติกรรมมีส่วนร่วมในชุมชน (Community Involvement) พฤติกรรมการขบคิดเพื่อแก้ไขปัญหา (Coping Behaviors) เช่น พฤติกรรมปรับตัวหรือการจัดการกับความเครียดหรือแรงกดดันจากสิ่งต่าง ๆ

คีฟเฟอร์ (Keiffer, 1984) ได้สะท้อนการสร้างกระบวนการเสริมพลังอำนาจชุมชน จากผลการทดลองสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคลของเขา และสรุปไว้ว่าต้องทำงานเป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่ขับเคลื่อนให้บุคคลเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง 4 ระยะ

1. ระยะการเข้าถึงตนเองและสังคม (era of entry) คือ การรู้จักตนเอง บุคลิกภาพ ความสามารถและรู้จักสิ่งแวดล้อม สังคม
2. ระยะความก้าวหน้า (era of advancement) คือ เริ่มมีและเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมในเชิงวิเคราะห์
3. ระยะการเชื่อมต่อ (era of incorporate) คือ เริ่มมีกลยุทธ์ กลวิธีในการอยู่ร่วมกับสังคม
4. ระยะความมุ่งมั่น (era of commitment) คือ เริ่มมีการผสมผสานวิถีชีวิตตนเองเข้ากับสังคมอย่างมีจุดมุ่งหมาย

คีฟเฟอร์ (Feiffer, 1984) ได้อธิบายว่ามีสาระสำคัญอยู่ 2 ประการในการเคลื่อนตัวใน 4 ระยะข้างต้น คือ

1. การเกิดการสนทนาที่เป็นรูปธรรมสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิจัย

2. การเกิดความขัดแย้งและมองเห็นแนวทางการพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ต้องมี 3 กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นแบบสัมพันธ์เชื่อมต่อกันคือ

2.1 การพัฒนามุมมองที่มีต่อตนเองในทางบวก

2.2 การพัฒนามุมมองเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว

2.3 การเชื่อมโยงทรัพยากรและศักยภาพของบุคคลและสังคมเข้าด้วยกันในกิจกรรมทางสังคมการเมือง

การวัดและประเมินผลการสร้างเสริมพลังอำนาจ ซิมเมอร์แมน และแรพพาร์พอร์ต (Zimmerman และRappaport, 1988) กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังงาน (Empowerment) เป็นตัวแปรที่ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือ ความเข้มแข็งของปัจเจกบุคคล ศักยภาพ ระบบช่วยเหลือที่อยู่ในธรรมชาติและบุคลิกภาพ แบบรุกหน้า (Proactive) ในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองนโยบายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตและการเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างจริงจังโดยมี

1. การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับบุคคล (Psychological Empowerment) คือการแสดงออกในระดับบุคคลโดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความเชื่อในศักยภาพตนเอง การยกย่องตนเอง การรับรู้สาเหตุและปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากจุดเน้นของ แรพพาร์พอร์ต (Rappaport, 1987) เป็นเรื่องของ การสร้างพลังอำนาจต้องสร้างด้วยตัวเอง

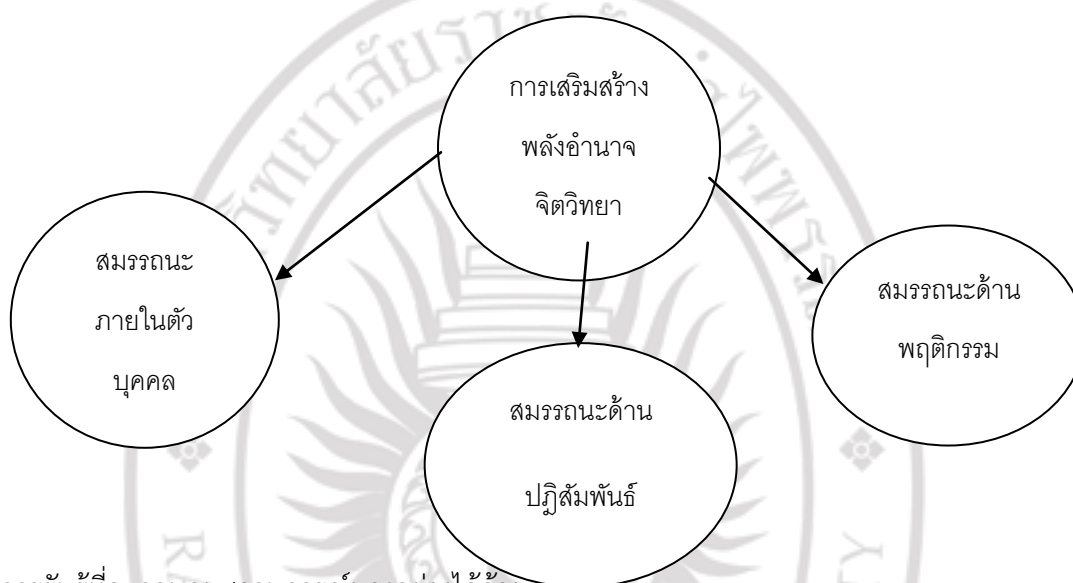
การสร้างพลังอำนาจเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งในระดับบุคคล องค์กรและชุมชน ซึ่งในระดับบุคคลจะศึกษาคุณลักษณะภายในของบุคคล ประกอบด้วย

1.1 องค์ประกอบภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Component) หมายถึง การรับรู้ที่จะสามารถควบคุมสถานการณ์บางอย่างได้ด้วยตนเอง (Perceived Control) การรับรู้ความสามารถของตน (self-efficacy) และการมีแรงจูงใจที่จะควบคุมตน (motivation to control)

1.2 องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ (Interactional Component) หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในชุมชน รวมถึงความเข้าใจเงื่อนไขหรือประเด็นทางสังคมการเมือง ทั้งนี้ เพื่อให้บุคคลสามารถเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม

1.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง การกระทำที่จะนำไปสู่ผลที่พึงปรารถนา ได้แก่ การมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชน พฤติกรรมการขบคิดเพื่อแก้ไขปัญหา

ซิมเมอร์แมน (Zimmerman, 1995) ได้เสนอรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างการเสริมสร้างพลังอำนาจในบทความเรื่อง Psychological Empowerment : Issues and illustrations ที่เรียกว่าเครือข่ายเชิงเหตุผลของการเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยา (Nomological Network for Psychological Empowerment) ดังรูป

-การรับรู้ที่จะควบคุมสถานการณ์บางอย่างได้ด้วยตนเอง

-การรับรู้ความสามารถของตนเอง

-การมีแรงจูงใจที่จะควบคุมตน

-กลุ่มศักยภาพและทักษะ

-การตระหนักรู้

-ความเข้าใจเหตุและผล

-การพัฒนาทักษะ

-การถ่ายโอนทักษะไปในด้านอื่น ๆ ของชีวิต

-การหมุนเวียนทรัพยากร

-การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

-การมีส่วนร่วมในองค์กร

-พฤติกรรมการขบคิดเพื่อแก้ไขปัญหา

แผนภูมิที่ 1 แสดงเครือข่ายเชิงเหตุผลของการเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยา

2. การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน (Community empowerment) หมายถึงความเชื่อในความสามารถของตนเอง และสังคม การรับรู้ศักยภาพและความต้องการที่จะควบคุมของคนในองค์กรและสังคม ที่จะจัดการให้เกิดความเสมอภาคการกระจายทรัพยากร แล้วส่งผลดีต่อสังคม

ผลการศึกษาวิจัยในตอนต้นทศวรรษ 1990 (Spreitzer, 1992 อ้างถึงใน วันชัย ธรรมศักดิ์การ, 2543) เน้นการศึกษาในความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ โครงสร้างทางสังคม การเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยา และผลต่อเนื่อง ซึ่งจากผลการศึกษา วิจัยโครงการทางสังคมกับลักษณะการเสริมสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยาที่สำคัญพบว่า

1. ด้านการกำหนดบทบาทและหน้าที่ (Flexible role definition or role ambiguity) การกำหนดบทบาทและหน้าที่อย่างชัดเจนจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีลักษณะการเสริมพลังทางจิตวิทยาให้สูงขึ้น

2. ด้านจำนวนสมาชิกในกลุ่มที่ขึ้นตรงต่อผู้นำกลุ่ม (Span of control) ผู้นำกลุ่มที่มีสมาชิกที่ต้องกำกับดูแลจำนวนมาก จะทำให้สมาชิกมีการเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยาสูงขึ้น เพราะผู้นำไม่สามารถกำกับได้อย่างใกล้ชิด

3. ด้านการสนับสนุนทางสังคมการเมือง (Sociopolitical Support) ในการศึกษาหมายถึงการได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน หน่วยงานใน – นอกพื้นที่ ที่ร่วมตัวเพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ผลการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า การได้รับการสนับสนุนทางสังคมการเมือง ส่งเสริมให้ลักษณะการเสริมสร้างพลังของสมาชิกในชุมชนสูงขึ้น

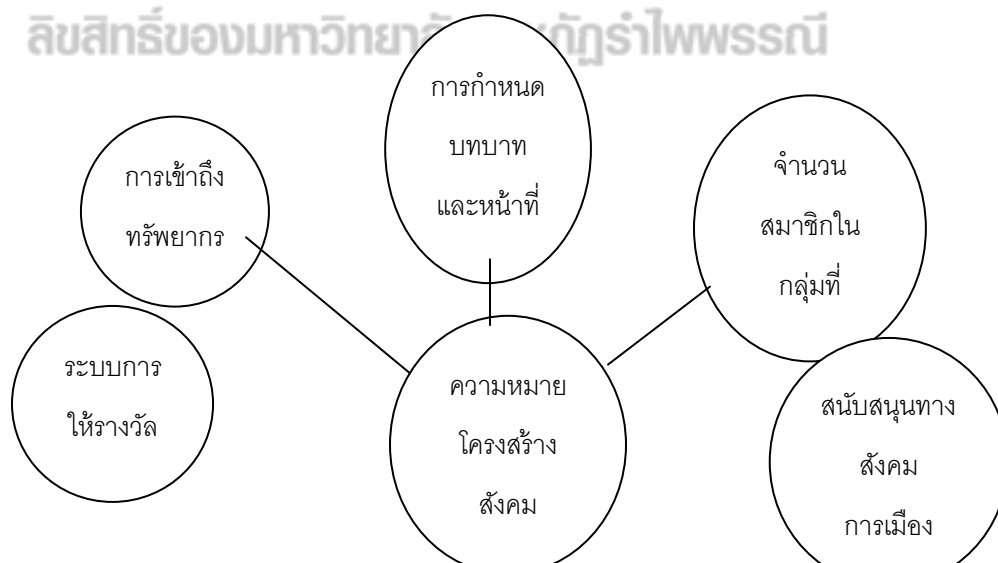
4. การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Access to information) จากผลการศึกษาพบว่าสมาชิกที่เข้าถึงหรือได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ในการดำเนินงานของชุมชน หรือแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเพื่อให้งานที่ดำเนินการอยู่ประสบผลสำเร็จสูงจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีลักษณะการเสริมพลังเพิ่มขึ้น

5. วัฒนธรรม (Culture) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงานร่วมกันของชุมชน จึงบ่งบอกค่านิยมของชุมชน ซึ่งมีผลต่อบรรยากาศการทำงาน จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่มีธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินจะมีผลทำให้สมาชิกมีลักษณะการเสริมสร้างจิตวิทยามากขึ้น

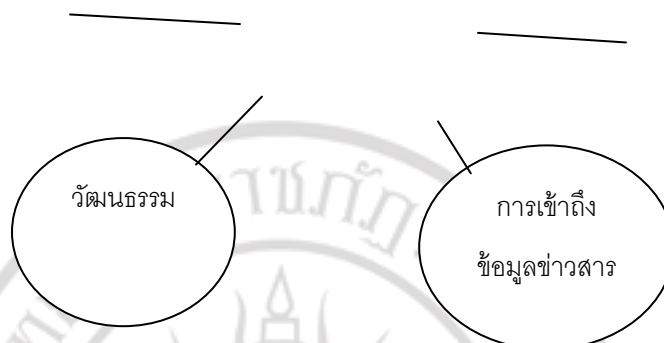
6. ระบบการให้รางวัล (Rewards System) ที่พิจารณาจากผลงานจะส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังในบุคคลมากที่สุด

7. การเข้าถึงทรัพยากร (Access to Resource) จากผลการศึกษาการเข้าถึงทรัพยากรยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังในบุคคลได้

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยวิทยากราโพพรรณ

แผนภูมิที่ 2 แสดงผลการศึกษา วิจัยโครงสร้างทางสังคมกับลักษณะการเสริมสร้างพลังอำนาจจิตวิทยา

การเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชนจึงเป็นเรื่องของประชาชนและรัฐบาล ที่ทำงานร่วมกัน เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่มีผลต่อการตัดสินใจในเรื่องของชุมชนตนเองและพูดโต้ตอบเกี่ยวกับปัญหาในพื้นที่ของตนเอง มากกว่าเชื่อถือจากภายนอกชุมชน สิ่งสำคัญ 3 ประการขององค์ประกอบของการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน (David Blunkett MP ,2014)

1. การกระทำของสมาชิกในชุมชน (Active Citizens) ประชาชนมีแรงกระตุ้นมีทักษะที่จะวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับชุมชน ในการแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการของชุมชน

2. การสร้างชุมชนเข้มแข็ง (Strengthened Communities) ศักยภาพ และทรัพยากร จะทำให้ประชาชนทำงานร่วมกันคลี่คลายสถานการณ์ได้

3. ความเป็นหุ้นส่วนกับบุคคลสาธารณะ (Partnership with public bodies) กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ใช้วิธีการสร้างพลังของหมู่บ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชน พลังสำคัญที่มุ่งให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านชนบท ได้แก่ พลังความคิดของประชาชน พลังการทำงานของประชาชน และพลังการรวมตัวของประชาชน พลังดังกล่าวมีวิธีสร้าง ดังนี้

1. การสร้างพลังความคิดที่ถูกต้องให้กับประชาชน จะช่วยทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในตนเอง สามารถใช้ความคิดเห็นที่มีเหตุผลจนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และเห็นคุณค่าในตัวเองอันนำไปสู่ความคิดปรับปรุงตัวเองและชุมชนให้ก้าวหน้า ตลอดจนเวลาแก้ปัญหาของตัวเองและสังคมได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การสร้างพลังการทำงานของประชาชน เมื่อประชาชนได้เกิดศรัทธา ความเชื่อมั่นในตัวเองว่า มีความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ด้วยตัวเองได้สำเร็จ ประชาชนก็ย่อมจะมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้นๆ เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีความรับผิดชอบในตัวเองและในสิ่งอื่นๆ ที่เหมาะสมกับขีดความสามารถของตัวเอง ซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลสามารถของตัวเอง ซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลสามารถจะรวมเป็นพลังในการที่จะกระทำกิจกรรมต่างๆที่อยู่ในขีดความสามารถให้ประสบผลสำเร็จได้

เมื่อใดที่เกิดปัญหาอุปสรรคขึ้น ก็สามารถรวมพลังกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้นและเมื่อผลจากการรวมพลังทำให้กระทำกิจกรรมใดๆ ได้สำเร็จความคิดที่จะกระทำกิจกรรมอื่นๆ ก็จะติดตามขึ้นมาอีก

3. การสร้างพลังการรวมตัวของประชาชน การส่งเสริมหรือการรวมตัวของประชาชนภายในหมู่บ้านในรูปของการรวมตัวเป็นกลุ่มขึ้นมาเองหรือในรูปขององค์กรประชาชนจะก่อให้เกิดพลังความคิดที่จะนำไปสู่พลังจากการทำกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านให้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งสามารถสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน หมู่บ้าน หรือตำบลต่อไปได้

พลังทั้งสามนี้ เป็นระบบที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดกิจกรรมพัฒนาขึ้นภายในชุมชน และการเสริมสร้างให้ชุมชนมีพลังความสามารถที่จะดำเนินการสิ่งใด สิ่งหนึ่งได้ด้วยการตัดสินใจของตนเอง การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ เป็นทั้งกระบวนการและเป้าหมายการทำงานที่จะต้องมียู่

ดังนั้น เครื่องมือในการวัดการสร้างเสริมพลังอำนาจในปัจจุบัน ควรครอบคลุมทั้ง 2 ระดับ คือระดับบุคคล และระดับชุมชน ในประเด็นสำคัญดังนี้

1. บุคลิกภาพ เช่น การยอมรับตนเองความเชื่อมั่นในตนเอง การยกย่องตนเอง ความเชื่อในความสามารถที่จะควบคุมเหตุการณ์ด้วยตนเอง การควบคุมความบังเอิญ ความเชื่อในพลังอำนาจของผู้อื่น ความเชื่อว่าตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อระบบสังคมการเมือง ความรู้สึกต่อตนเองที่เป็นไปในลักษณะวุฒิภาวะ การรู้จักตนเอง การเข้าใจตนเองและผู้อื่น การเข้าใจความหมายของชีวิตและความอึดเต็มของชีวิต

2. พุทธิปัญญา เช่น การรับความสามารถตนเอง ความคาดหวังในความสามารถตนเองและการเมือง ได้แก่ ความรู้สึกในการจัดการ การรับรู้ศักยภาพ ความคาดหวังในความสามารถของระบบสังคม การเมือง ความรู้สึกต่อความสามารถของระบบการเมือง

3. แรงจูงใจ เช่น ความต้องการที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อม หน้าที่พลเมือง ความรู้สึกต่อสาเหตุ สาเหตุที่มีความสำคัญต่อเป้าหมาย การเรียนรู้ความหวัง

4. บริบท เช่น การเข้าไปเกี่ยวข้องในการรวมกลุ่ม ตระหนักถึงวัฒนธรรมและการกระตุ้นสิทธิ การเข้าใจความหมายของวัตถุประสงค์ของโครงการ

สรุปได้ว่า การสร้างพลังอำนาจ จึงเป็นได้ทั้งกระบวนการ (Process) และเป็นผลลัพธ์ (Outcome) ที่ว่าเป็นกระบวนการคือ การเกิดพลังนั้นต้องเริ่มจากบุคคลและชุมชนตระหนักในปัญหาและเห็นความสำคัญของปัญหา จึงรวมตัวกันขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแบ่งปันอำนาจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยใช้วิธีการปฏิบัติ (Action) และการสะท้อนกลับ (Reflection) เพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด (Consciousness) มองเห็นแนวทางการแก้ปัญหา และได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่วนการสร้างพลังอำนาจจะมีการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งพอที่จะควบคุมตนเอง จากปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง และประเมินได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่ม(Simons Morton & Davis Crump,1996)

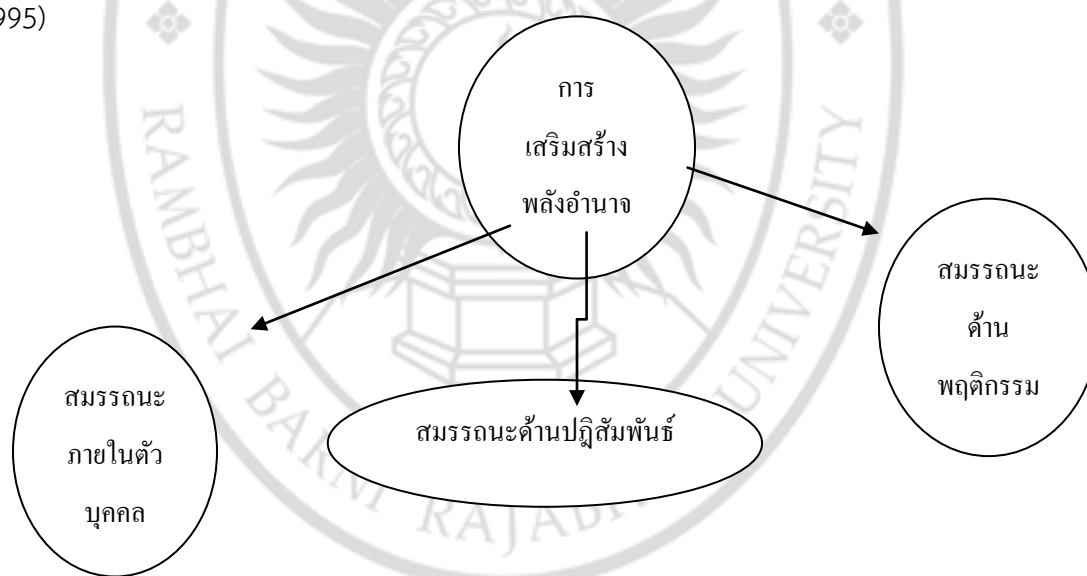
ระดับการสร้างเสริมพลังอำนาจชุมชน

1. การเสริมสร้างพลังอำนาจใจตัวบุคคล (individual Empowerment) เป็นการสนับสนุนให้บุคคลได้มีการแสดงออกมา เพื่อที่จะสามารถพึ่งตนเองได้อันนำไปสู่ความภาคภูมิใจในตนเอง (Self Esteem)

2. การเสริมสร้างพลังอำนาจในองค์กร (Organization Empowerment) เป็นการสนับสนุนให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การกำหนดวิธีดำเนินการและการควบคุมความพยายามต่างๆ ต่อจุดมุ่งหมายร่วมกัน

3. การเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชน (Community Empowerment) เน้นการทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน ด้วยความสามัคคีเกื้อกูล มีการจัดการที่เหมาะสม โดยปล่อยให้ชุมชนได้มีโอกาสในการตัดสินใจและเลือกหนทางในการแก้ปัญหาของชุมชนเอง (Self of Community)

รูปแบบเครือข่ายเชิงเหตุผลของการเสริมสร้างพลังทางจิตวิทยา ของ ซิมเมอร์แมน (Zimmerman ,1995)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
แผนภูมิที่ 3 แสดงรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจ

รูปแบบดังกล่าวมาเป็นรูปแบบการเสริมสร้างพลังในระดับบุคคล กลุ่มชุมชน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่ม ชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาภายในบุคคลให้มีศักยภาพ ประกอบกับองค์ประกอบของปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน ที่มีผลต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกบุคคล

รูปแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม

สถาบันพระปกเกล้า (2554) ได้สรุปประมวลการดำเนินการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการของจังหวัดที่เป็นกรณีศึกษาที่ดี ถึงรูปแบบการทำงานที่น่าสนใจดังนี้

1. มีการทำงานแบบบูรณาการของหลายภาคส่วน
2. การทำงานเป็นเครือข่าย
3. มีคู่มือในการทำงาน
4. การตั้งคณะกรรมการร่วมกัน
5. การสร้างวิทยากรตัวคูณ
6. การเป็นอาสาสมัคร
7. การสร้างการมีส่วนร่วม การจัดเวทีเสวนา
8. การทำยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน
9. การใช้แผนชุมชนเป็นฐาน การสร้างการมีส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป การศึกษาถึงรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน มีหลายรูปแบบและหลายปัจจัย โดยเฉพาะการบริหารจัดการ การทำงานแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่ก่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ที่ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชน หรือสังคมในช่วงเวลาหนึ่งที่สำคัญ ได้แก่ ความพร้อมของทุนทางสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของสังคม และความยั่งยืนของการพัฒนา เป็นการสร้างความสมดุลของการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดสังคมคุณภาพ ที่ทำให้เกิดประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐ ธรรมนูญประกอบด้วยคำว่า “รัฐ” หมายถึง บ้านเมืองหรือแผ่นดิน กับคำว่า “ธรรมนูญ” หมายถึงบทกฎหมายที่ว่าด้วยระเบียบการ “รัฐธรรมนูญ” จึงหมายถึง “กฎหมายว่าด้วยระเบียบการปกครองแผ่นดินหรือรัฐ” หรือหมายถึง “กฎหมายสูงสุดที่ใช้ในการปกครองประเทศ” รัฐธรรมนูญ (Constitution) เป็นสถาบันทางการเมืองแม่บท ที่กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่และ

กระบวนการทางการเมืองของสถาบันทางการเมือง อื่นๆ ให้อยู่ภายใต้ขอบเขตของรัฐธรรมนูญที่กำหนด หรืออาจกล่าวได้ว่ารัฐธรรมนูญ คือ กฎหมายสูงสุด (Supreme Law) และเป็นกฎหมายขั้นมูลฐาน (Fundamental Law) ของประเทศโดยรัฐธรรมนูญ กำหนดโครงสร้างรูปแบบและแนวทางการปกครองประเทศ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ดังนั้นรัฐธรรมนูญจึงเป็นหัวใจสำคัญของการปกครองประเทศประชาชนที่อยู่ภายในประเทศจะต้องมีความรู้ความเข้าใจใน เรื่องของรัฐธรรมนูญของตน ในฐานะพลเมืองและเจ้าของประเทศ

นับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ประเทศไทยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วทั้งสิ้น 19 ฉบับ ดังนี้

1. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475
2. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม
3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489
4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490
5. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492
6. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495
7. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502
8. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511
9. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515
10. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517
11. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519
12. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2520
13. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521
14. ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2534
15. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534
16. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
17. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549
18. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
19. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นกฎหมายสูงสุดว่าด้วยการจัดระเบียบการปกครองประเทศไทยที่เป็นลายลักษณ์อักษร ฉบับที่ 16 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงลงพระปรมาภิไธย เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 ปัจจุบันรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้สิ้นสุดลงแล้ว ด้วยการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบ

ประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 เกิดขึ้นในสมัยที่นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรีโดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการเมืองเข้ามาดำเนินการและได้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมา และมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ จำนวน 99 คน โดย 76 คนเป็นตัวแทนของแต่ละจังหวัด และอีก 23 คนมาจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มาจาก การเลือกตั้งฉบับเดียวของประเทศไทย โดยก่อนหน้านี้นี้ 15 ฉบับมาจากคณะรัฐมนตรีที่ส่วนใหญ่มาจากการแต่งตั้งหรือโดยรัฐบาลทหาร

เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ก็คือการปฏิรูปการเมืองโดยมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ

1. ขยายสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการเมือง
2. การเพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชน เพื่อให้เกิดความสุจริตและโปร่งใส ในระบบการเมือง
3. การทำให้ระบบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น

สาระสำคัญของร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (ฉบับลงประชามติ)

ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีสาระสำคัญที่ให้ประโยชน์ต่อประชาชนโดยตรง 4 ประการ คือ

1. คุ่มครอง ส่งเสริม ขยายสิทธิและเสรีภาพ ของประชาชนอย่างเต็มที่
  2. ลดการผูกขาดอำนาจรัฐ และเพิ่มอำนาจประชาชน
  3. การเมืองมีความโปร่งใส มีคุณธรรม และจริยธรรม
  4. ทำให้องค์กรตรวจสอบมีความอิสระ เข้มแข็ง และทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
- [แก้ไข] 1. การคุ้มครอง ส่งเสริม และการขยายสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่
- 1.1 เพิ่มประเภทสิทธิและเสรีภาพให้มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งมากกว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 สิทธิและเสรีภาพที่เพิ่มขึ้น อาทิ
    - 1) คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลไม่ให้ถูกละเมิด
    - 2) ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
    - 3) สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนได้รับการคุ้มครองอย่างไม่เคยมีมาก่อน ไม่เพียงแต่ห้ามปิดกิจการสื่อมวลชนเท่านั้น ยังห้ามแทรกแซงสื่อมวลชนในการเสนอข่าวสาร รวมทั้งห้ามผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเจ้าของกิจการหรือเป็นผู้ถือหุ้นในกิจการสื่อมวลชนด้วย เพื่อป้องกันการใช้สื่อมวลชนเพื่อประโยชน์ของตนเอง
    - 4) ประชาชนได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย 12 ปีโดยเท่าเทียมกัน
    - 5) เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวได้รับสิทธิเพิ่มขึ้นในการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา
    - 6) บุคคลที่ไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐเป็นครั้งแรก

7) ขยายสิทธิชุมชน การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน ชุมชนมีสิทธิที่จะฟ้ององค์กรของรัฐ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิชุมชน

8) ในการทำหนังสือสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศทั้งหลายที่มีผลกระทบต่อประชาชนรัฐ จะต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อน และต้องแก้ไขเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการลงนามในหนังสือสัญญาอย่างรวดเร็ว เหมาะสม และเป็นธรรม

9) ให้สิทธิประชาชนเป็นครั้งแรก โดยกำหนดให้ประชาชน 50,000 คนเข้าชื่อเพื่อเสนอขอแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญได้

1.2 ทำให้การใช้สิทธิและเสรีภาพง่ายขึ้นกว่าเดิม

1) สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญได้รับรองและคุ้มครองไว้ แม้ยังไม่มีกฎหมายลูกออกมารองรับ ประชาชนก็สามารถใช้สิทธิและเสรีภาพเหล่านั้นได้ทันทีโดยการร้องขอต่อศาล

2) ลดจำนวนประชาชนในการเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายจาก 50,000 ชื่อ เหลือเพียง 10,000 ชื่อ และถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจาก 50,000 ชื่อ เหลือเพียง 20,000 ชื่อ

1.3 ทำให้การใช้สิทธิเสรีภาพมีประสิทธิภาพและมีมาตรการคุ้มครองอย่างชัดเจน

1) กำหนดระยะเวลาในการตรากฎหมายลูก เพื่อรองรับเรื่องต่างๆ ตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติได้ชัดเจน (ส่วนใหญ่ประมาณ 1 ปี ไม่เกิน 2 ปี)

2) ประชาชนมีสิทธิฟ้องศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง ในกรณีที่กฎหมายมีบทบัญญัติที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ

3) ชุมชนมีสิทธิฟ้องศาลได้ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิของชุมชน

4) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฟ้องศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองได้ในกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน

1.4 ทำให้แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐมีความชัดเจนและผูกพันรัฐมากกว่าเดิม อีกทั้งปรับปรุงการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เหมาะสมขึ้น

1) ปฏิรูประบบการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคลากรมีฐานะเป็นข้าราชการเช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือน และให้มีคณะกรรมการพิทักษ์ระบบคุณธรรมระดับท้องถิ่น

2) ลดจำนวนประชาชนที่เข้าชื่อถอดถอนนักการเมืองและการเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นรวมทั้งการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรายงานการดำเนินงานต่อประชาชนในเรื่องการจัดทำงบประมาณการใช้จ่าย และผลการดำเนินงานในรอบปี เพื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำกับดูแลการบริหารจัดการ

[แก้ไข] 2. ลดการผูกขาดอำนาจรัฐ และเพิ่มอำนาจประชาชน

2.1 เสริมสร้างอำนาจทางการเมืองให้แก่ประชาชน

1) ให้ประชาชนและชุมชนมีอำนาจในการฟ้องร้องรัฐที่ใช้อำนาจไม่เป็นธรรมได้

2) ให้ประชาชนใช้สิทธิทางการเมืองได้ง่ายขึ้น เช่น การลดจำนวนประชาชนในการเข้าชื่อถอดถอน
นักการเมือง และการเสนอกฎหมาย ทั้งในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่น

2.2 จำกัดการผูกขาดและการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐบาล

1) นายกรัฐมนตรีอยู่ในตำแหน่งได้ไม่เกิน 8 ปี

2) การตราพระราชกำหนดของรัฐบาลจะต้องถูกตรวจสอบโดยเคร่งครัดจากศาลรัฐธรรมนูญมิใช่
ตามอำเภอใจของรัฐบาลอีกต่อไป

3) มีหมวดการเงิน การคลัง และงบประมาณขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เพื่อมิให้รัฐบาลใช้จ่าย
เงินอย่างไม่มีการเงินและงบประมาณ และรายจ่ายงบกลางกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็นต้องมี
หลักเกณฑ์และต้องแสดงเหตุผลและความจำเป็นด้วย

4) กำหนดให้องค์กรอัยการเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ เพื่อมีอิสระในการพิจารณาสั่งคดีและปฏิบัติ
หน้าที่ให้เป็นไปโดยเที่ยงธรรม

5) ห้ามควบรวมพรรคการเมืองในระหว่างที่อายุของสภาผู้แทนราษฎรยังไม่สิ้นสุดลงเพื่อป้องกันการ
การเกิดเสียงข้างมากอย่างผิดปกติในสภา

2.3 ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอิสระจากการครอบงำของพรรคการเมืองเพื่อทำหน้าที่ในฐานะ
ผู้แทนปวงชนได้อย่างเต็มที่ โดยกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอิสระจากมติพรรคการเมืองในการ
ตั้งกระทู้ถาม การอภิปราย และการลงมติในการอภิปรายไม่ว่างใจ

2.4 ให้สมาชิกวุฒิสภาปลอดจากอิทธิพลของพรรคการเมืองอย่างแท้จริง

2.5 ห้ามสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาแทรกแซงข้าราชการประจำ

[แก้ไข] 3. ทำให้การเมืองมีความโปร่งใส มีคุณธรรมและจริยธรรม (เติมสิ่งที่ขาดหายไปในรัฐธรรมนูญ
๒๕๕๐)

3.1 บัญญัติหมวดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐไว้
อย่างชัดเจน มีการกำหนดโทษการฝ่าฝืนมาตรฐานจริยธรรมที่ร้ายแรงของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
นำไปสู่การถอดถอนออกจากตำแหน่ง

3.2 กำหนดมาตรการเพื่อไม่ให้มีผลประโยชน์ทับซ้อนทางการเมือง โดยกำหนดให้นายกรัฐมนตรี
และรัฐมนตรี ต้องไม่เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นของบริษัทต่อไป ทั้งนี้ ตามจำนวนที่กฎหมายบัญญัติซึ่ง
ครอบคลุมถึงคู่สมรสและบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะด้วย

3.3 การแสดงทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองมีความเข้มข้นขึ้นไปถึงทรัพย์สิน
ที่อยู่ในความครอบครองหรือดูแลของบุคคลอื่น การแสดงทรัพย์สินและหนี้สินของสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาจะต้องเปิดเผยให้แก่สาธารณชนทราบ เช่นเดียวกับของนายกรัฐมนตรีและ
รัฐมนตรี

3.4 ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีพ้นตำแหน่ง ในกรณี
ศาลมีคำพิพากษาให้จำคุก แม้จะมีการรอกการลงโทษก็พ้นจากตำแหน่ง

3.5 ห้ามประธานสภา รองประธานสภา นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีดำเนินการในลักษณะที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

1) ประธานสภาและรองประธานสภาผู้แทนราษฎรในระหว่างดำรงตำแหน่งจะเป็นกรรมการบริหารหรือดำรงตำแหน่งจะเป็นกรรมการบริหารหรือดำรงตำแหน่งใดในพรรคการเมืองมิได้

2) นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี ห้ามมิให้ออกเสียงลงคะแนนในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งการปฏิบัติหน้าที่หรือการมีส่วนได้เสียในเรื่องนั้น

[แก้ไข] 4. ทำให้องค์กรตรวจสอบมีความอิสระ เข้มแข็ง และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.1 ปรับปรุงระบบการสรรหาองค์กรตรวจสอบเพื่อให้มีความอิสระและเหมาะสมกับบทบาทอำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรอย่างแท้จริง

4.2 ปรับปรุงอำนาจหน้าที่และระบบการทำงานขององค์กรตรวจสอบให้ดียิ่งขึ้น

1) ให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจรับฟังโดยตรงในเรื่องที่ประชาชนถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพได้

2) ให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยว่าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองผู้ใด จงใจไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินและหนี้สิน หรือยื่นด้วยข้อความอันเป็นเท็จ (จากเดิมที่ให้เป็นอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ)

3) ให้ผู้ตรวจการแผ่นดินสามารถหยิบยกเรื่องที่เกิดความเสียหายต่อประชาชนโดยรวมขึ้นพิจารณาได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการร้องเรียน (เปลี่ยนชื่อจากเดิมเรียกว่า “ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา” เป็น “ผู้ตรวจการแผ่นดิน”)

4) ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสามารถเปิดอภิปรายนายกรัฐมนตรีได้ง่ายขึ้น โดยใช้เสียงเพียง 1/5 และเปิดอภิปรายรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลโดยใช้เสียงเพียง 1/6 นอกจากนี้แม้จะมีจำนวน ส.ส. ฝ่ายค้านไม่เพียงพอต่อการขอเปิดอภิปรายไม่ว่างใจดังกล่าว รัฐธรรมนูญก็ได้เปิดโอกาสให้ ส.ส. ฝ่ายค้านจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส. ฝ่ายค้านทั้งหมด สามารถขอเปิดอภิปรายฯ ได้ เมื่อรัฐบาลได้บริหารประเทศมาเกินกว่าสองปีแล้ว

5.3 จัดให้มีระบบการตรวจสอบการทำงานขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ

1) การให้ใบเหลือง ใบแดง ของคณะกรรมการการเลือกตั้งในกรณี ส.ส./ส.ว.สามารถอุทธรณ์ต่อศาลฎีกาได้ ส่วนการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นยื่นต่อศาลอุทธรณ์หรือศาลอุทธรณ์ภาค

2) ผู้ตรวจการแผ่นดินมีอำนาจตรวจสอบการละเลยการปฏิบัติหน้าที่ หรือการปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 เป็นรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับที่ 19 จัดร่างโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ คณะผู้ยึดอำนาจการปกครองหลังรัฐประหาร เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ซึ่งมีพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้า ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนที่ 55 ก ณ วันที่ 22 กรกฎาคม 2557 มี 48 มาตรา โดยหัวหน้าคณะรักษา

ความสงบแห่งชาติเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีอาจารย์กฎหมายจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ร่าง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทานพระบรมราชานุญาต และลงพระปรมาภิไธยเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2557 รัฐธรรมนูญมีผลใช้บังคับในวันเดียวกันและแทนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รัฐธรรมนูญชั่วคราวนี้เปิดทางให้สถาปนาสถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อใช้อำนาจนิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรีชั่วคราวเพื่อรับผิดชอบการบริหารราชการแผ่นดิน สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติเพื่อดำเนินการปฏิรูปประเทศอย่างกว้างขวางและอนุมัติร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ทว่า รัฐธรรมนูญไม่ได้ระบุกรอบเวลาที่แน่นอนสำหรับงานเหล่านี้ แม้รัฐธรรมนูญจะรับรองว่าประเทศไทยเป็นรัฐประชาธิปไตย และประชาชนเป็นองค์อธิปัตย์ แต่รัฐธรรมนูญนี้ก็มิได้มีโทษกรรมสำหรับการกระทำทั้งสิ้นของทหารในอดีต และอนาคตเกี่ยวกับรัฐประหาร และให้ คสช. มีอำนาจสามารถออกคำสั่งใด ๆ เพื่อการปฏิรูปหรือความมั่นคง และคำสั่งเหล่านั้นถือว่าชอบด้วยกฎหมาย

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จรูญศรี มาดลกโกวิทและคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่องการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย พบว่า

1. การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยมีสถาบันเป็นแกนนำในการจัดการศึกษาและมีการร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ มีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตยเนื้อหาเน้นแนวคิดประชาธิปไตยและเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัยแนวทางการดำเนินงานของการจัดการศึกษามีการจัดรายวิชาไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดเป็นรายวิชาเดียวและบูรณาการกับวิชาอื่นจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียน จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและพัฒนาครู เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

2. คุณลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์มี 3 ด้าน คือ

(1) คุณลักษณะส่วนบุคคล (2) คุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคม (3) คุณลักษณะความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย

จีระศักดิ์ ลีลิตธรรม (2546 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจของนิสิตที่มีต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540: ศึกษาเฉพาะกรณีนิสิตระดับปริญญาตรีภาควิชารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของนิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มีต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 2) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความรู้ความเข้าใจของนิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่มี

ต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของสมาชิกวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กับปัจจัยส่วนบุคคลและความสนใจในข่าวสารการเมือง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ลงทะเบียนภาคต้นปีการศึกษา 2546 จำนวน 209 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป เพื่อหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test และค่า One-way ANOVA (F-test) กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ระดับ .05 ผลการวิจัยพบว่า นิสิตมีความสนใจข่าวสารการเมืองภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางมีความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ภาพรวมอยู่ในระดับสูง นิสิตที่มีปัจจัยด้านบุคคลซึ่งได้แก่ เพศภูมิลำเนา ชั้นปีที่ศึกษา สาขาวิชาที่เรียนและการเข้าร่วมกิจกรรมชมรมของมหาวิทยาลัยแตกต่างกันมีความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ไม่แตกต่างกัน และนิสิตที่มีความสนใจข่าวสารการเมืองแตกต่างกันมีความรู้ความเข้าใจต่อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ไม่แตกต่างกัน

คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 : ปัญหา อุปสรรค และทางออกพบว่า ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น นอกจากจะเป็นเงื่อนไขหลักของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแล้ว ยังจะช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่างๆของรัฐบาลเป็นไปด้วยความรอบคอบ ลดความขัดแย้งในสังคมและบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ชุมชนและประเทศชาติการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งออกได้ 6 ระดับตั้งแต่ระดับต่ำสุดไปถึงสูงสุดคือ การให้ข้อมูลประชาชน การรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกันการร่วมปฏิบัติ และการควบคุมโดยประชาชน ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับจำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมและอำนาจของประชาชนเมื่อเปรียบเทียบกับอำนาจของรัฐบาล กล่าวคือ ระดับต่ำสุด จำนวนประชากรที่มีส่วนร่วมจะมีมากแต่อำนาจของประชาชนจะมีน้อยหรือแทบจะไม่มีเลย เมื่อระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นจำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมจะลดน้อยลงแต่อำนาจของประชาชนจะมีมากขึ้นตามลำดับ ยกเว้นระดับสูงสุด คือ ระดับการควบคุมโดยประชาชน เช่นโดยการลงประชามติ (Referendum) จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมากหรือมากที่สุด คือ ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งประเทศ และตามหลักสากลผลของการลงประชามติดังกล่าวจะมีบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม ซึ่งแตกต่างจากกรณีของไทยซึ่งมีผลเป็นเพียงข้อเสนอแนะสำหรับรัฐบาลเท่านั้น